

Замелюк Марія Іванівна, к.пед.н., старший викладач кафедри дошкільної освіти (Луцький педагогічний коледж), **Міліщук Світлана Олексіївна**, викладач кафедри дошкільної освіти (Луцький педагогічний коледж), **Магдисюк Людмила Іванівна**, к.психол.н., доцент кафедри практичної та клінічної психології (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки), 1369301@ukr.net

«ДАРИ» ФРЕБЕЛЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті досліджено сучасну освітню технологію, що використовується в дошкільній освіті – «Дари» Фребеля. Обґрунтовано психолого-педагогічний аспект гри дітей дошкільного віку. Проаналізовано дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду роботи щодо ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Розкрито необхідність використання «Дарів» Фребеля для удосконалення роботи з дітьми дошкільного віку. Запропоновано напрями навчання і супровід дітей з аутизмом.*

***Ключові слова:** дошкільна освіта, гра, інтелектуальний розвиток, «Дари» Фребеля, аутизм, корекційна робота.*

Zameliuk Mariia Ivanivna, Ph.D in Pedagogic Sciences, Senior Lecturer of the Department of Preschool Education (Lutsk Pedagogical College), **Milishchuk Svitlana Oleksiivna**, Lecturer of the Department of Preschool Education (Lutsk Pedagogical College), **Mahdysiuk Liudmyla Ivanivna**, Ph.D. in Psychology Sciences, Associate Professor of the Department of Practical and Clinical Psychology (Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk), 1369301@ukr.net

FROEBEL GIFTS: A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

Abstract.

***Introduction.** The educational environment is designed to create the conditions for: the formation of a common culture, including the aspect of spiritual and moral development and upbringing; development of physical, intellectual and personal qualities; formation of prerequisites for educational activity; ensuring the possibility of achieving social success; preservation and enhancement of physical and psychological health of preschool children; correction of deficiencies in the physical and mental development of children.*

***Purpose.** The purpose of our study is to substantiate the psychological and pedagogical aspect of a play for preschool children.*

Methods. *The methods of analysis the research of domestic and foreign experience in the play activity of preschool children and the justification of the need to use Froebel Gifts to improve working with preschool children are used.*

Results. *In the process of using the Froebel Gifts game set, you can design and apply games in the following areas: social and communicative development; speech development; artistic and aesthetic development; physical development. Children with great interest and pleasure play with Froebel Gifts, create compositions, come up with plots, and play familiar tales, developing creative abilities. Consequently, Froebel Gifts is a mobile methodological complex that allows you to adjust the course of the game to the wishes and abilities of a child. The range of activities with all educational kits is not limited to the methodology proposed by Froebel—a teacher has the right to show his creativity and imagination where and how he could use this or that «gift» or to consider their integration, to supplement their own tasks.*

Originality. *The article proposes to expand individual correction programs, including work on visual perception and generalization (sorting, matching identical and non-identical objects, modeling and construction on the model-used Froebel Gifts, correction of sensory disturbances (used hanging modular Fiber) with inflatable camera, yoga hammock, swing large suspension round) To optimize the corrective and developmental process of children 3 years of age and children with signs of autism used to introduce a game set of Froebel Gifts, which will allow: to solve various pedagogical tasks in the play form that is most accessible for children with signs of autism; children, characterized by ritual and repetitive actions, like symbolic games, they tend to perceive objects with the help of touch.*

Conclusion. *Based on the study, we can conclude that the use of Froebel Gifts— is a health, and educational areas of work with children. The main task of the institution of preschool education is to create favorable conditions for the mental, moral, emotional and physical development of a child that is to promote the full development of a personality. However, while autistic manifestations in the work process can be offset, attenuated, it should be remembered that this developmental disability will persist throughout the life of individuals with autism, and they need constant special understanding and support from outside. In particular, it becomes a difficult task, becoming the main, ultimate goal of the entire correction process, which requires the painstaking work of speech therapists, educators, parents and children.*

Key words: *preschool education, game, intellectual development, Froebel Gifts, autism, corrective work.*

Освітнє середовище покликане створювати умови для: формування загальної культури, що включає аспект духовно-морального розвитку та виховання; удосконалення фізичних, інтелектуальних і особистісних якостей; формування передумов освітньої діяльності; забезпечення можливості

досягнення соціальної успішності; збереження і зміцнення фізичного та психологічного здоров'я дітей дошкільного віку; корекції недоліків у фізичному й психічному розвитку дітей.

При цьому вагоме значення у формуванні особистості дитини, розвитку її креативності як базової якості особистості відіграє дошкільна освіта. Відтак, переосмислення пріоритетів, цілей і завдань навчання й виховання дітей дошкільного віку актуалізує питання становлення творчої особистості, виявлення та розвитку її здібностей, творчого потенціалу. Відповідно, в процесі отримання дитиною дошкільної освіти забезпечується розвиток особистості, мотивації і здібностей дітей у різних видах діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях відзначається, що розвиток дитини визначається змістом і характером спілкування з вихователем (М. Лісіна, В. Петровський та ін.), з батьками (З. Богуславська, С. Корницька, А. Рузская та ін.), відносинами з однолітками (Л. Башлакова, Т. Ерофеева, А. Рояк та ін.), діяльністю та досягненням дитиною успіху (Р. Буре, Т. Репіна, Р. Стеркиной та ін.), культурою спілкування (Т. Антонова, М. Ілляшенко, Н. Малетін, С. Петеріна та ін.).

Важливість гри для дітей дошкільного віку відзначали представники майже всіх напрямів зарубіжної психології, які намагалися пояснити гру дітей, формуючи при цьому свої загальні теоретичні концепції (психоаналіз З. Фрейда, структурна теорія К. Коффи, динамічна теорія особистості К. Левіна, теорія егоцентризму Ж. Піаже). Якщо і не всі представники цих різних напрямів робили спроби створити цілісну теорію дитячої гри, то всі так чи інакше намагалися інтерпретувати її основні симптоми [1, с. 278].

Зокрема, Дж. Селлі виділив дві основні особливості тієї форми гри, яка називається рольовою і займає особливе місце в дошкільному віці: перетворення дитиною себе й навколишніх предметів і перехід в уявний світ; глибока захопленість створенням цього вимислу та життям у ньому.

Гра, з точки зору Ж. Піаже, належить до світу аутистичних мрій, бажань, невичерпних можливостей. Цей світ найбільш важливий, він є справжня реальність для дитини, у всякому разі, цей світ для дитини не менш реальний, ніж інший – світ примусу, світ постійних властивостей предметів, світ причинності – світ дорослих.

Першим, хто розглянув гру як важливий засіб виховання та навчання дитини, був відомий німецький педагог XIX століття Фрідріх Фребель [2].

Нині наявність великого вибору ігор, що розвивають дитину, часто призводить до хаотичного їх використання та викликає труднощі у більшості педагогів при побудові цілісного педагогічного процесу. Ф. Фребель визначив дидактичну мету кожної гри та обґрунтував, у якій послідовності їх необхідно проводити; які ігри корисні для розвитку органів почуттів дитини, які – для розвитку мови, розуму, рухів; у якій послідовності варто використовувати ігри, визначивши для кожної гри своє місце і час, в

результаті чого дитячі ігри стали предсвляти собою не хаотичну масу, а струнку і зв'язну систему. Все це говорить про те, що Фребель є автором першої системи дошкільного виховання.

Метою нашої статті є обґрунтування психолого-педагогічного аспекту гри дітей дошкільного віку.

Відповідно до визначеної мети в статті реалізуються такі завдання:

– дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку;

– обґрунтування необхідності використання освітньої технології «Дари» Фребеля для удосконалення роботи з дітьми дошкільного віку.

Ф. Фребель першим розглянув гру і ручну працю як важливий засіб для розвитку природних задатків дитини з народження, визнав індивідуальність і природні здібності кожної дитини. Ним була розроблена унікальна методика суспільного дошкільного виховання, забезпечення практичними посібниками з простих і доступних матеріалів так званих «Дарів» Фребеля. Серед основних предметів для ігор науковець запропонував м'яч, кулю, валик, кубик, дощечки тощо. Зв'язок між цими предметами полягає в їх матеріальній основі, з їх допомогою можна вивчати форму, величину, вагу, число, колір, рух, тобто всі елементи людського знання.

Дитячі садки Фребеля були орієнтовані на гармонійний розвиток дитини, в них створювалася особлива розвивальна атмосфера, віталася свобода спілкування педагога та дитини, навчання було побудоване на практичних іграх-заняттях з урахуванням вікових особливостей дітей. Головний принцип Ф. Фребеля, який був реалізований педагогами – це не заважати дитині, а допомагати, розвиваючи все найкраще, що їй дала природа. Принцип, закладений в основу ігор з дарами – «інтерес – пізнання – творчість». Він був переконаний, що «дитяча гра – це дзеркало життя і вільний прояв внутрішнього світу». Однак педагог закликав дорослих направляти гру в потрібне русло, як би розпоряджаючись волею дитини, але ні на чому не наполягати (до слова, багато педагогів вважають цей факт досить негативною рисою методики Фребеля).

Інтеграція педагогічних ідей Ф. Фребеля у сучасну дошкільну освіту України та його ігрового набору «Дари» дозволила розширити можливості сприяння розвитку фізичних, інтелектуальних і індивідуальних якостей дітей, оскільки, робота з цим комплектом створює умови для організації спільної діяльності дорослого й дитини та самостійно-ігрової, продуктивної і пізнавально-дослідницької діяльності дошкільників.

Зокрема, «Дари» Фребеля – це звичайний матеріал, який можна знайти в будь-якій ситуації. Він виходив з того, що свобода дитячої творчості багато в чому обумовлюється іграшкою. Чим іграшка чіткіша і складніша, тим менше вона дає простору для власної творчості дитини. Складні та завершені іграшки обмежують свободу творчості, зумовлюючи гру і як би

приковуючи дитину до відомих стереотипних дій. Чим простіша іграшка, тим більший простір залишається для самодіяльності дитини [2, с. 285].

Фребелівські іграшки відрізняються не тільки простотою, але й різноманітністю. Вони відповідають різним особливостям дитячого розуму й творчості, а також індивідуальним схильностям окремих дітей. З ними можна робити різні дії: будувати, клеїти, ліпити, малювати, вирізати тощо. Різні іграшки передбачалися для дітей різного віку: найменшим дітям пропонувалися прості предмети, з якими неважко впоратися; дітям старшого віку – іграшки, що вимагають більшої самостійності та вмілості.

Ф. Фребель вніс зміни також у процес дитячих ігор. Він «очищав» і поліпшував відомі народні ігри та робив їх більш сприятливими для розвитку кожної дитини. Інша важлива зміна, внесена ним в процес дитячих ігор, – це текстове, словесне оформлення гри. Усі його ігри, які він сам називав «дарами», супроводжувалися пісеньками або віршами, багато з яких склав він сам. Нерідко ці пісеньки містили мораль або правило поведінки, таким чином, реалізовувався принцип єдності дії і слова. Зв'язок із словом робить дії дитини та її чуттєвий досвід більш осмисленими та усвідомленими. Через тексти, включені в дії, відбувається знайомство маленьких дітей з загальними властивостями й відносинами речей, що готує їх до засвоєння елементарних понять про навколишню дійсність. Крім того, пісеньки та вірші, які діти виконують разом з вихователем, сприяють естетичному розвитку дітей, розвитку почуття ритму, гармонії тощо [1, с. 70].

У процесі використання ігрового набору «Дари» Фребеля, можна розробляти та застосовувати ігри за такими напрямками: соціально-комунікативний розвиток – «Світлофор», «Господарочка», «Веселий і сумний»; пізнавальний розвиток – «Що в мішечку?», «Віддзеркалення», «Будинок з кубів», «Назви геометричну фігуру», «Рахункові палички», «Запрошуємо в гості»; мовленнєвий розвиток – «Доріжка для колобка», «Що було раніше?»; художньо-естетичний розвиток – «Ми граємо й співаємо», «А що за вікном?», «Сонечко та квітка»; фізичний розвиток – «Злови кульку», «Обводимо очками фігури», «Повітряний футбол», «Весела карусель», «А я умію ходити, а ти що вмієш?», «Мишки, бережіть хвостик!», «Намісто для Марійки». Діти з великим інтересом та задоволенням граються з «Дарами Фребеля», створюють композиції, придумують сюжети та обіграють знайомі казки, розвиваючи творчі здібності.

Отже, «Дари Фребеля» – це мобільний методичний комплекс, який дозволяє коригувати хід гри під бажання і можливості дитини. Спектр його дії з усіма освітніми комплектами не обмежується методикою, запропонованою Фребелем – педагог має право проявити свою творчість і фантазію де і як він міг би використовувати той чи інший «дар» або продумати їх інтеграцію, доповнити їх власними завданнями.

Водночас навчання, на думку Ф. Фребеля, має бути спрямоване не на здобуття знань, а на зростання або розвиток особистості, в якому знання

фігурує як суттєвий, але все ж побічний продукт, як засіб для досягнення мети [3, с. 290]. Не применшуючи важливості для свого часу реальних предметів, педагог головним пріоритетом навчання закликав вважати діяльність дитини, а не техніку процесу освіти. Він прагнув при цьому до розвитку характеру особистості, а не до простого здобуття відомостей у тренуванні розумових здібностей.

Таким чином, особистісний компонент у педагогічній системі Ф. Фребеля був системоутворюючим: це дозволяє стверджувати, що в його творчості вже в той час були закладені елементи того, що в сучасній вітчизняній педагогічній теорії та практиці називається особистісно-орієнтованою парадигмою освіти [4, с. 99].

Важливе місце у вченні Ф. Фребеля займають взаємини педагога та дитей. Педагог вимагав поважати дитину як «істотного члена людства» [4, с. 51], що повинна вчитися жити своїм власним життям. При цьому Ф. Фребель визнавав, що окрема людина включена в маленькі і великі суспільства. Але відчуваючи себе «частиною великого цілого», вона одночасно повинна сама зберігати свою цілісність, бути «оригіналом, а не копією» [5, с. 148]. Педагог не повинен пригнічувати дитину, ставити себе над нею і вимагати, щоб вона орієнтувала на нього.

Як зазначалося вище, Ф. Фребелю належить ретельно розроблена теорія гри. Він проголосив новий метод освіти: в основі будь-якого навчання повинна бути гра. Думки педагога поділяє С. Гессен, який вважає, що гра повинна бути організована так, щоб в ній передчувався майбутній урок, щоб вона була не лише забавою, а освітньою діяльністю [6, с. 96]. Детально розробивши методику гри у супроводі практичних посібників, Ф. Фребель утвердив навчальну гру як один із методів сучасної освіти.

У рамках нашого дослідження було проведено психолого-педагогічний експеримент з дітьми 3 року життя закладу дошкільної освіти «Сонечко» смт. Торчин, Луцького району, Волинської області. У експерименті брало участь 10 дітей (2 дітей з ознаками аутизму).

Тестування складалося із спостереження за поведінкою дітей, вивчалися звіти батьків, проводились бесіди з сім'єю. Потім здійснювався пошук і тестування мотиваційних стимулів дітей: комусь подобалися гучні іграшки, комусь – сенсорні пляшки. У всіх дітей самим мотиваційним виявився зал рухових навантажень з йога-гамаком і двома гойдалками – діти із задоволенням займалися за столом для того, щоб потім пограти в цьому залі. Оцінка початкових навичок (прохання, коментування, візуального сприйняття, моторної імітації, навичок розуміння мови, луна-реакцій, спонтанних імітацій) проводилася з заповненням у відповідні таблиці.

У процесі експерименту ми побачили, що у здорових дітей гра була досить різноманітною, а у аутистів – проста й однотипна. Вони завжди повторювали одні й ті ж ігри: весь час возили поїзд по колу, крутили

колеса. У комбінаційній грі аутистичні діти здебільшого багаторазово повторювали одну і ту ж неусвідомлену комбінацію, що зумовлено неадекватним пізнанням ними зовнішнього світу. Здорові діти уміли комбінувати предмети, розуміючи зв'язок, який між ними існує. Під час функціональної гри здорові діти показували, що розуміють призначення предметів, їхня гра була осмисленою. Вони склали стіл і стільці в один ряд та будували з них вежу. Функціональна гра поступово переходила у символічну. Здорові діти не мали проблем із грою «на ніби». Вони гралися у «тата та маму», уявляли себе зайчиком та машинкою чи поїздом. Аутистичні діти використовували палички виключно для того, щоб впихати їх у диванні подушки у процесі своєї стереотипної гри, а застосувати палички для виготовлення чупа-чупсу з пластиліну відмовлялися.

На наступному етапі для дітей були складені індивідуальні корекційні програми, що включали роботу над візуальним сприйняттям і узагальненням (сортування, зіставлення ідентичних і неідентичних об'єктів), моделювання та конструювання за зразком (використовувалися «Дари Фребеля», корекцію сенсорних порушень (використовувалися підвісний Фібер-оптичний модуль, підвісна гойдалка з надувною камерою, йога-гамак, підвісні круглі гойдалки).

Заняття проходилися два рази на тиждень. Після занять педагоги здійснювали фіксацію результатів занять для того, щоб, відпрацювавши певні навички, почати працювати з наступними. Батьки також частково залучалися до діяльності – періодично були помічниками педагогів і супроводжувалими. Таким чином, вони навчалися на практиці психолого-педагогічним прийомам. Повторне тестування дітей показало, що у дітей-аутистів на початок навчання були мінімальні бали, але вони показали значне зростання у балах: від 63 до 65 %. Інші діти мали досить хороший розвиток, і тому у них за період навчання зростання склало лише 8–15 %. В середньому ефективність комплексного корекційного втручання склала 25 %.

З метою оптимізації корекційно-розвиваючого процесу у дітей 3 року життя та дітьми з ознаками аутизму ми використовували ігровий набір «Дари» Фребеля, який дозволив вирішувати різні педагогічні завдання в ігровій формі, найбільш доступною для дітей з ознаками аутизму. Таким дітям властиві ритуальні і повторювані дії, їм подобаються знакові символи та властиво сприймати предмети за допомогою дотику.

Під час використання «Дарів» Фребеля ми переконалися, що:

- ігровий набір розвиває у дітей здатність спостерігати, просторове мислення, сенсорне сприйняття, творчі здібності, мовлення і візуально-моторну координацію;

- діти, граючись знайомилися з геометричними фігурами, тілами, числами, вчилися сортувати, класифікувати, порівнювати, складати послідовності;

- у дітей розвивалися соціальні та комунікативні вміння, дрібна моторика, пізнавальна діяльність, формувалися елементарні математичні вміння.

Ігровий набір «Дари» Фребеля у практичній діяльності з дітьми ми використовували, для:

- розвитку соціальних і комунікативних умінь;
- сенсорного розвитку;
- розвитку дрібної моторики;
- розвитку пізнавально-дослідницької та продуктивної діяльності;
- формування елементарних математичних уявлень;
- розвитку логічних здібностей;
- розвитку потреби у взаємодії з навколишнім світом;
- організації психолого-педагогічної роботи з дітьми.

Необхідно зазначити, що для розвитку дітей необхідно створити такі умови: безпосереднє спілкування з кожною дитиною; індивідуальний підхід до її почуттів і потреб.

Виходячи з проведеного дослідження можна зробити висновок, що використання «Дарів» Фребеля передбачає регулювання діяльності дітей для дотримання ними режиму, формування у них життєво важливих рухових умінь і навичок, що сприяють зміцненню їхнього здоров'я, стимулювання чутливості і рухової активності дітей, сенсорно-перцептивних процесів (*оздоровчий напрям*), що забезпечують соціальне формування особистостей, виховання їх з урахуванням особистісних факторів, розвиток у дітей творчих здібностей, корекцію пізнавальних процесів (уваги, пам'яті, асоціативності і гнучкості мислення, словникового запасу мови, уяви), виховання вміння висловлювати свої емоції. Розвиток і коригування зорових, слухових і тактильних відчуттів (*виховний напрям*); забезпечує засвоєння дітьми систематизованих знань; формування сенсомоторних умінь і навичок; розвиток моторних здібностей, передбачаючи, в першу чергу, формування звичок до активної діяльності, інтересу і потреби в удосконаленні сенсорних навичок дитини, впровадження в практику нетрадиційних методів і прийомів, формування уявлень про навколишній світ (*освітній напрям*).

Сучасний заклад дошкільної освіти – це місце, де дитина отримує досвід широкої емоційно-практичної взаємодії з дорослим і однолітками в найбільш важливих для неї сферах життя. Зокрема, оптимізація корекційного навчання вимагає дотримання специфічних вимог до його організації: необхідність одночасної роботи над усіма сторонами особистості дитини.

Вирішення проблеми підвищення ефективності корекційного навчання дітей з аутизмом і формування у них таких важливих якостей особистості, як розумова і мовна активність, може бути продуктивним лише тоді, коли усунення прогалин розвитку здійснюється як вид освітньої діяльності.

Зазначимо, що навчання і супровід дітей з аутизмом специфічні, оскільки специфічне саме порушення. Існує понад сімдесят різноманітних сучасних напрямів корекційної допомоги при аутизмі: поведінкова терапія – покрокове

відпрацювання дій, методика комплексної медико-психолого-педагогічної корекції, заснована на уявленні про аутизм як афективний розлад.

Таким чином, головне завдання закладу дошкільної освіти полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для розумового, морального, емоційного і фізичного розвитку дитини, сприяти всебічному розвитку її особистості. Однак, незважаючи на те, що аутистичні прояви в процесі роботи можна нівелювати, послабити, слід пам'ятати, що це порушення розвитку збережеться впродовж усього життя осіб з аутизмом, тому вони потребують постійного особливого розуміння і підтримки з боку оточуючих людей. Відповідно, заняття з ними перетворюються на складне завдання, стає головною, кінцевою метою всього корекційного процесу, що вимагає копіткої роботи практичного психолога, логопеда, вихователів, батьків і дитини.

Список використаних джерел

1. Neumann K., Sauerbrey U., Winkler M. Fröbelpädagogik im Kontext der Moderne. Bildung, Erziehung und soziales Handeln. 1. Auflage. Verlag IKS Garamond. 2010.
2. Knoop K., Schwab M. Einführung in die Geschichte der Pädagogik. Pädagogen-Porträts aus vier Jahrhunderten. 4. Auflage. Wiebelsheim: Quelle u. Meyer. 1999. 318 s.
3. Фребель Ф. Педагогические сочинения. Т. 1. Воспитание человека. Изд. 2-е. Изд-во К.И. Тихомирова. 1913. 359 с.
4. Фребель Ф. Педагогические сочинения. Т. 2. Детский сад / пер. с нем. Н. Соколова. Книгоиздательство К. И. Тихомирова. 1913. 581 с.
5. Южанинова Е. В. Влияние педагогической мысли Германии конца XVIII – начала XIX века на становление педагогики и образования: монография. Нижний Тагил, 2007. 152 с.
6. Гессен С. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. Школа-Пресс. 1995. 449 с.

References

1. Neumann K., Sauerbrey U., Winkler M. (2010). Fröbelpädagogik im Kontext der Moderne. Bildung, Erziehung und soziales Handeln. 1. Auflage. Verlag IKS Garamond.
2. Knoop K., Schwab M. (1999) Einführung in die Geschichte der Pädagogik. Pädagogen-Porträts aus vier Jahrhunderten. 4. Auflage. Wiebelsheim: Quelle u. Meyer.
3. Froebel F. (1913) Pedagogicheskie sochineniya. T. 1. Vospitanie cheloveka. Izd. 2-e. Izd-vo K. I. Tihomirova (In Russian).
4. Froebel F. (1913). Pedagogicheskie sochineniya. T. 2. Detskiy sad / per. s nem. N. Sokolova. Knigoizdatelstvo K. I. Tihomirova (In Russian).
5. Yuzhaninova E. V. (2007). Vliyanie pedagogicheskoy myisli Germanii kontsa XVIII – nachala XIX veka na stanovlenie pedagogiki i obrazovaniya: monografiya. Nizhniy Tagil (In Russian).
6. Gessen S. (1995). Osnovy pedagogiki. Vvedenie v prikladnuyu filosofiyu. Shkola-Press (In Russian).

Рецензент: к.психол.н., доцент Мельник А. П.